

برابری در مشروطه ایرانی و تنظیمات عثمانی

محمد کامکاری

محمدعلی توانا

(دانشیار بخش علوم سیاسی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه شیراز)

سید محمد جواد مصطفوی منتظری

شرکت هزاره سوم اندیشه

سرشناسه	: کامکاری، محمد، ۱۳۷۰ -
عنوان قراردادی	: ایران. قوانین و احکام (Iran. Laws, etc). ترکیه. قوانین و احکام
عنوان و نام پدیدآور	: برابری در مشروطه ایرانی و تنظیمات عثمانی/ محمد کامکاری، محمدعلی توانا، سیدمحمدجواد مصطفوی منتظری، ویرایش امیر رضایی.
مشخصات نشر	: تهران: هزاره سوم اندیشه، ۱۴۰۱.
مشخصات ظاهری	: ۱۳۸ ص: جدول؛ ۱۴/۵×۲۱/۵ س.م.
شابک	: 978-622-5248-07-6
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۱۲۷ - ۱۳۸.
موضوع	: برابری در برابر قانون -- ایران -- تاریخ (Equality before the law -- Iran -- History)
موضوع	: برابری در برابر قانون -- ترکیه -- تاریخ (Equality before the law -- Turkey -- History)
موضوع	: ایران -- تاریخ -- انقلاب مشروطه، ۱۳۲۴ - ۱۳۲۷ ق. Iran -- History -- Constitutional Revolution, 1906-1909
	: ترکیه -- تاریخ -- تنظیمات، ۱۸۳۹-۱۸۷۶ م. Turkey -- History -- Tanzimat, 1839-1876
شناسه افزوده	: توانا، محمدعلی، ۱۳۵۵ -
شناسه افزوده	: مصطفوی منتظری، سیدمحمدجواد ۱۳۷۰ -
رده بندی کنگره	: KM۲۴۶۵
رده بندی دیویی	: ۳۴۲.۵۵-۱۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۰۱۳۶۲۰

شرکت هزاره سوم اندیشه

برابری در مشروطه ایرانی و تنظیمات عثمانی

محمد کامکاری - محمدعلی توانا

سید محمدجواد مصطفوی منتظری

• ویرایش: امیر رضایی

• طرح جلد: محسن توحیدیان • صفحه آرای: آرمیتا رفیع زاده

• چاپ و صحافی: قشقای

• نوبت چاپ: اول، ۱۴۰۲ • تعداد: ۳۰۰ نسخه

• قیمت: ۸۵۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۵۲۴۸-۰۷-۶

ناشر: شرکت هزاره سوم اندیشه

• تلفن: ۶۶۹۷۲۸۷۰ • همراه: ۰۹۱۲۷۱۷۳۹۲۴

• فروشگاه اینترنتی: www.hsap.ir • پست الکترونیکی: hsapub@gmail.com

کلیه حقوق این کتاب برای ناشر محفوظ است.

فهرست

- ۱۱..... پیش گفتار
- ۱۵..... ۱. مفهوم برابری
- ۱۶..... یک. برابری به مثابه برابری قانونی یا کسب حقوق یکسان
- ۱۶..... دو. برابری به مثابه برابری اقلیت با اکثریت
- ۱۷..... سه. برابری به مثابه تفاوت
- ۱۸..... چهار. برابری به مثابه آزادی و تحقق قابلیت ها
- ۱۸..... پنج. برابری به مثابه انصاف
- ۱۹..... شش. برابری پیچیده
- ۲۱..... ۲. بسترهای سیاسی، اجتماعی و فرهنگی عصر مشروطه و تنظیمات
- ۲۱..... مخالفت با نظام استبدادی و تقلید از قوانین اروپایی به خصوص بلژیک و فرانسه
- ۲۴..... وضعیت ناهنجار اقلیت های دینی در زمان مشروطه و عصر تنظیمات
- ۲۵..... فرمانروایی قانون و پارلمان گرایی
- ۲۶..... حقوق زنان (مردسالاری)
- ۲۸..... ایدئولوژی های متفکران مشروطه و تنظیمات
- ۲۹..... پلورالیسم دینی
- ۳۰..... اصلاحات و تغییر در ساختار سیاسی کشور
- ۳۱..... دین اسلام
- ۳۲..... نقش استعمارگران در پیدایش اصلاحات
- ۳۴..... نقش بوروکراسی دولتی در عصر تنظیمات برخلاف مشروطه

۳۷.....	۳. تلقی متفکران عصر مشروطیت از مفهوم برابری
۳۷.....	مقدمه
۳۹.....	تلقی متفکران عصر مشروطیت از برابری
۴۰.....	تلقی متفکران مشروطه‌خواه از برابری
۴۰.....	تلقی متفکران دینی مشروطه‌خواه از برابری
۴۰.....	زندگی‌نامه محمد اسماعیل محلاتی
۴۳.....	مفهوم برابری از دیدگاه محمد اسماعیل محلاتی
۴۵.....	زندگی‌نامه عبدالرسول مدنی کاشانی
۴۷.....	مفهوم برابری از دیدگاه عبدالرسول مدنی کاشانی
۴۸.....	زندگی‌نامه میرزا محمدحسین نائینی غروی
۵۰.....	مفهوم برابری از دیدگاه میرزا محمدحسین نائینی غروی
۵۳.....	تلقی متفکران سکولار مشروطه‌خواه از برابری
۵۳.....	زندگی‌نامه میرزا فتحعلی آخوندزاده
۵۹.....	مفهوم برابری از دیدگاه آخوندزاده
۶۰.....	زندگی‌نامه عبدالرحیم طالبوف تبریزی
۶۲.....	مفهوم برابری از دیدگاه عبدالرحیم طالبوف تبریزی
۶۴.....	تلقی متفکران مشروطه‌خواه میانه
۶۴.....	زندگی‌نامه میرزا یوسف مستشارالدوله
۶۶.....	مفهوم برابری از دیدگاه میرزا یوسف مستشارالدوله
۶۷.....	زندگی‌نامه میرزا ملکم خان
۷۰.....	مفهوم برابری از دیدگاه میرزا ملکم خان
۷۲.....	تلقی مشروطه‌خواهان از برابری
۷۲.....	زندگی‌نامه شیخ فضل‌الله نوری
۷۵.....	مفهوم برابری از دیدگاه شیخ فضل‌الله نوری
۷۷.....	زندگی‌نامه محمدحسین علی‌اکبر تبریزی
۷۹.....	مفهوم برابری از دیدگاه محمدحسین علی‌اکبر تبریزی
۸۱.....	۴۰. متفکران عثمانی عصر تنظیمات
۸۱.....	مقدمه
۸۳.....	غرب‌گرایان و برابری

۸۳.....	زندگی نامه مدحت پاشا
۹۰.....	مفهوم برابری از دیدگاه مدحت پاشا
۹۳.....	زندگی نامه مصطفی رشید پاشا
۹۴.....	مفهوم برابری از دیدگاه مصطفی رشید پاشا
۹۵.....	اسلام گرایان و برابری
۹۶.....	زندگی نامه احمد جودت پاشا
۹۸.....	مفهوم برابری از دیدگاه جودت پاشا
۱۰۰.....	زندگی نامه احمد مدحت افندی
۱۰۲.....	مفهوم برابری از دیدگاه احمد مدحت افندی
۱۰۴.....	ملی گرایی (پان ترکیسم)
۱۰۴.....	زندگی نامه فواد پاشا
۱۰۵.....	مفهوم برابری از دیدگاه فواد پاشا
۱۰۷.....	زندگی نامه علی سواوی
۱۰۸.....	مفهوم برابری از دیدگاه علی سواوی
۵. تفاوت ها و شباهت های مفهوم برابری از دیدگاه اندیشمندان مشروطه و تنظیمات	
۱۱۱.....	مقدمه
۱۱۱.....	شباهت های مفهوم برابری از دیدگاه اندیشمندان عصر مشروطه و تنظیمات
۱۱۲.....	جریان فکری متفکران مشروطه سکولار با اندیشمندان پان ترکیسم
۱۱۲.....	جریان فکری متفکران مشروطه خواه میانه رو با اندیشمندان غرب گرای تنظیمات
۱۱۳.....	جریان فکری متفکران مشروطه با اندیشمندان اسلام گرای تنظیمات
۱۱۴.....	تفاوت های مفهوم برابری از دیدگاه اندیشمندان عصر مشروطه و تنظیمات
۱۱۵.....	تفاوت گرایش فکری - عقیدتی بین مشروطه خواهان و اسلام گرایان تنظیمات
۱۱۶.....	جریان دولتی در اندیشمندان غرب گرای عثمانی در مقابل متفکران مشروطه خواه سکولار
۱۱۸.....	جریان سنت گرایی در اسلام گرایی عثمانی در مقابل مشروطه طلبان
۱۱۹.....	نتیجه گیری
۱۲۱.....	منابع و مأخذ

پیش گفتار

جامعه سنتی ایران و ترکیه در قرن نوزدهم باید تکلیف خود را با مدرنیته مشخص می کردند: آیا همچنان باید به شیوه زیست سنتی ادامه می داد یا با ایجاد تغییراتی اجتماعی، فرهنگی و سیاسی به سوی مدرن شدن گام برمی داشت؟ اما مدرن شدن خود بدون تغییر در اندیشه و نگرش جامعه ممکن نبود. به یک معنا باید ابتدا تکلیف با ایده های مدرن — به مثابه زیربنا — روشن می شد. یکی از مهم ترین این مفاهیم برابری بود. اهمیت برابری در این است که رعایا را به شهروند بدل می کند. برابری یعنی این که افراد فارغ از مذهب، دین، قومیت، نژاد، جنسیت و... در موقعیت مشابه باهم قرار می گرفتند. برابری نه تنها رعایا را به شهروند بدل می کرد بلکه گامی به سوی شکل گیری ملت مدنی نیز بود؛ یعنی شهروندانی که خود را با یک هویت برتر یا تحت عنوان ملت تعریف می کردند که همه آنان را عضو یک جامعه مدنی می کرد. به تعبیر دیگر شهروندان برابر یک پیکره واحد به نام ملت را می سازند؛ اما هم جامعه ایرانی و هم ترکی چند قومی و چند

مذهبی بودند و بر مبنای نگرش رسوخ‌کرده سنتی، تسلط یک قومیت، فرهنگ و مذهب بر سایرین امر کاملاً طبیعی بود. به تعبیر دیگر در چنین فرهنگی کاملاً طبیعی بود که این قومیت‌ها و مذاهب باهم برابر نباشند. پس صخره‌ای سخت در پیش پای مدرن شدن این دو جامعه قرار داشت؛ زیرا مدرنیته به یک‌باره امر طبیعی شده را نامطلوب و نابهنجار معرفی کرد.

حال این پرسش مطرح می‌شود که تلقی جریان‌های متفاوت فکری در این جامعه از مفهوم برابری چه بود؟ آیا آنان عمق مفهوم برابری را درک کرده بودند؟ شباهت‌ها و تفاوت‌های این درک و برداشت در چه بود؟ شاید پاسخ به این پرسش یکی از کلیدی‌ترین پاسخ‌ها به ناکامی پروژه نوسازی این دو جامعه باشد؟ زیرا بدون برابری اساساً مدرنیته‌ای رخ نخواهد داد.

شاید بتوان برابری را در کنار آزادی، از مهم‌ترین ایده‌های مدرنیته سیاسی دانست؛ زیرا مدرنیته برای انسان‌ها فارغ از مذهب، دین، نژاد، زبان، جنسیت، و طبقه، شأن و موقعیت برابر (دست‌کم در عالم نظر) قائل است (Yong, 1989: 386). البته از برابری، تعبیرهای متفاوتی صورت گرفته است و از منظرهای متفاوت می‌توان بدان نگرست. با وجود این، می‌توان از منظر هستی‌شناختی، برابری را به طبیعی و قانونی تقسیم کرد. برابری طبیعی فرض می‌گیرد که تمامی افراد و گروه‌ها به ذات برابر هستند (برابری انسان‌ها به ماهو انسان)، اما برابری قانونی، برابری را حاصل قرارداد اجتماعی می‌داند. این دو نوع برابری ضرورتاً در تباین باهم نیستند. بدین معنا که هم می‌توان فرد یا گروهی را با افراد و گروه‌های دیگر به ذات (طبیعی) برابر فرض کرد و از طریق قرارداد، آن را تضمین کرد یا ابعاد جدیدی بدان افزود. درعین حال می‌توان برای برابری ابعادی را متصور شد؛ برای مثال: برابری مدنی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، زیست‌محیطی و